

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет
Історико-соціологічний факультет
Кафедра політичних наук

ПАНОРАМА ПОЛІТОЛОГІЧНИХ СТУДІЙ

НАУКОВИЙ ВІСНИК РДГУ

Випуск 12

Рівне – 2014

Панорама політологічних студій :
науковий вісник Рівненського державного гуманітарного університету. –
Рівне : РДГУ, 2014. – Вип. 12. – 308 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

1. **Бортніков В. І.** – д.політ.н., професор, завідувач кафедри політології та державного управління Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.
2. **Гон М. М.** – д.політ.н., професор, завідувач кафедри політичних наук Рівненського державного гуманітарного університету (головний редактор).
3. **Канцелярук Б. І.** – д.політ.н., головний науковий співробітник відділу трансатлантичних досліджень Інституту світової економіки і міжнародних відносин.
4. **Киридон А. М.** – д.і.н., професор кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Київського міжнародного університету.
5. **Круглашов А. М.** – д.політ.н., професор, завідувач кафедри політології та державного управління Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.
6. **Макаренко Є. А.** – д.політ.н., провідний науковий співробітник відділу трансатлантичних досліджень Інституту світової економіки і міжнародних відносин.
7. **Монолатій І. С.** – д.політ.н., професор кафедри політології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.
8. **Постоловський Р. М.** – к.і.н., професор, завідувач кафедри всесвітньої історії, ректор Рівненського державного гуманітарного університету.
9. **Тихомирова Є. Б.** – д.політ.н., професор, завідувач кафедри міжнародної інформації Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.
10. **Троян С. С.** – д.і.н., професор, завідувач кафедри зовнішньої політики і дипломатії Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України.
11. **Шеретюк В. М.** – к.і.н., доцент, декан історико-соціологічного факультету Рівненського державного гуманітарного університету.
12. **Шугасва Л. М.** – д.філос.н., професор, завідувач кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету.
13. **Юськів Б. М.** – д.політ.н., професор кафедри економічної кібернетики Рівненського державного гуманітарного університету.

Друкуються за рішенням вченої ради Рівненського державного гуманітарного університету.
Протокол № 10 від 30 травня 2014 р.

За редакцією д.політ.н., професора М. М. Гона

Науковий вісник «Панорама політологічних студій»
затверджений ВАК України науковим фаховим виданням з політичних наук
(постанова Президії ВАК України від 14 квітня 2010 р. № 1 – 05/3)
Свідцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
Серія КВ №16166-4638 Р

У збірнику опубліковані статті з теорії, історії та методології політичної науки, зовнішньої політики і міжнародних відносин, політичних інститутів та процесів, а також дослідження в царині політики пам'яті.

Збірник адресований всім, хто цікавиться політичною наукою.

Адреса редакції: кафедра політичних наук,
Рівненський державний гуманітарний університет,
вул. Остафова, 29, м. Рівне, 33027.

ЗМІСТ

ТЕОРІЯ, ІСТОРІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ

Терещенко Г. О.	6	Змістовне навантаження поняття «відповідальність» у добу модерну і постмодерну
Білоусов О. С.	12	Основні методологічні підходи до поняття «громадянська участь»
Олійник Ю. Р.	18	Зовнішні важелі впливу на внутрішньосуспільні трансформації держави з позиції теорії європеїзації
Мірчук І. С.	26	Гене́за парламентаризму в сучасній політичній науці
Параняк П. Р.	32	Модуси толерантності в консервативній ідеології В'ячеслава Липинського
Михальчук С. О.	39	«Цифровий розрив» як деструктивний фактор розвитку електронної демократії
Прошин Д. В.	45	Релігійний тероризм: переоцінка проблеми

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА І МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Докаш О. Ю.	54	Проблема Північної Буковини та Бессарабії в міжнародно-політичному вимірі літа 1940 р.
Дорош Л. О.	61	Рада з міжнародних відносин: критика та апологія діяльності
Здоровега М. В.	69	Міжнародні неурядові організації як елемент глобального громадянського суспільства
Івасечко О. Я.	77	Особливості взаємовідносин Росії та Європейського Союзу в умовах сучасних міжнародних процесів
Бессараб Т. В.	85	Передумови інтеграційних процесів у Латинській Америці
Абдуліна Т. Г.	92	Політика держави у сфері національної безпеки як наукова категорія

ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ТА ПРОЦЕСИ

Кириленко О. М.	98	Сучасна спортивна політика: досвід Європейського Союзу для України
Галишин В. В., Бортніков В. І.	104	Проблема регіональних розбіжностей в Україні

Стельмах В. О.	110	Практики інституціоналізації та нормативно-правового забезпечення процесів політичної соціалізації молоді країн Вишеградської групи
Савойська С. В.	117	Ідеологія як потрійне соціально-політичне явище у контексті розвитку сучасного українського полікультурного суспільства
Жекало Г. І.	123	Європейський вектор політики України та позиції громадян щодо інтеграції
Малиха М. І.	130	Механізми політичного регулювання міграційних процесів у сучасній Україні
Гісса О. К.	137	Рівень партійного євроскептицизму в Україні
Ямельницький О. Я.	145	Політична мобілізація населення України: умови та чинники (на прикладі суспільно-політичних подій 2013–2014 рр.)
Тирон А. М.	153	Внутрішня політика Християнсько-демократичного союзу Німеччини у 1980-ті рр.
Шкробанець О. І.	159	Проблема інформування громадськості у контексті європейського вибору України напередодні Вільнюського саміту

ПОЛІТИКА ПАМ'ЯТІ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Шугасва Л. М.	169	Уявлення про минуле і зв'язок часів в історичній свідомості
Гон М. М.	171	Голодомор, Голокост і Пораймос у політиці пам'яті України
Постельжук О. П.	182	Голодомор у системі координат політики пам'яті України часів президентства В. Ющенка
Гулай В. В.	190	Концепт «пам'ять про жертви більшовизму» в комунікативному просторі міжгнїчної інтеракції в Західній Україні на початковому етапі німецько-радянської війни
Максимець Б. В.	197	Волинська трагедія 1943 року: пошуки шляхів українсько-польського примирення
Троян С. С.	205	Проблемне поле культури пам'яті в контексті німецько-польських відносин після 1991 року
Лесняк В. Ю.	217	Конструювання історичної пам'яті в Іспанії в умовах переходу від франкізму до демократії

Горло Н. В.	225	Конструювання образів минулого як інструмент ідентифікаційної політики
Дідук І. А.	233	Темпоральна функція нарративу минулого в осмисленні молоддю історії своєї країни
Федорів Х. І.	241	Коллективна пам'ять: еволюція уявлень, суть, структура
Долганов П. С.	247	Меморіальний текст Рівного: дилеми ідеологічної деколонізації / реідеологізації
Івчик Н. С.	262	Слогани й настінні написи у механізмі функціонування комунікативної пам'яті групи (на прикладі м. Рівне)
Пашковський П. І.	270	«Конфлікт поколінь» в контексті зовнішньополітичного вибору України
Медведовська А. Ф.	276	Меморіалізація Голокосту в Україні протягом другої половини ХХ ст.
Синчук Р. А.	282	Ностальгічний туризм у структурі механізму збереження етнічної самості
Гришук О. А.	291	Участь етнічних акторів Криму у реалізації політики пам'яті

РЕЦЕНЗІЇ ТА ІНФОРМАЦІЇ

Бортніков В. І.	300	Патос самості як каталізатор мобілізації «своїх»
Івчик Н. С., Долганов П. С.	302	Механізми запам'ятовування і (не)забуття. І Всеукраїнська науково-практична конференція «Політика пам'яті в теоретичному та практичному вимірах»
Відомості про авторів	305	
Вимоги до оформлення статей	308	

12. Misztal B. A. Theories of Social Remembering / Barbara A. Misztal. – Maidenhead; Philadelphia : Open UP, 2003. – P. 160–161.
13. Wertsch J. V. Voices of Collective Remembering / James V. Wertsch. – New York : Cambridge UP, 2002. – P. 44–45.

УДК 329.17 (477) : 81'272

Долганов П. С.

МЕМОРІАЛЬНИЙ ТЕКСТ РІВНОГО: ДИЛЕМИ ІДЕОЛОГІЧНОЇ ДЕКОЛОНІЗАЦІЇ / РЕІДЕОЛОГІЗАЦІЇ

Охарактеризовано процеси символічного переозначення меморіального тексту м. Рівне у період незалежності. Здійснено тематичну класифікацію меморіальних маркерів міста. На основі порівняння систем меморіальних таблиць, пам'ятників та меморіальних комплексів Рівного у двох часових перспективах зроблено висновки щодо ступеня їхньої ідеологічної деколонізації. Визначено рівень внутрішньої деколонізації пам'ятевого простору міста у контексті наявності в ньому меморіальних маркерів-репрезентантів поліетнічного минулого Рівного.

Ключові слова: ідеологічна деколонізація пам'яті, внутрішня деколонізація пам'яті, символічний простір міста, меморативна політика, меморіальні таблиці, комеморативні практики.

Долганов П. С. Мемориальный текст Ровно: дилеммы идеологической деколонизации / реидеологизации.

Охарактеризованы процессы символического изменения мемориального текста г. Ровно в период независимости. Осуществлено тематическую классификацию мемориальных маркеров города. На основе сравнения систем мемориальных таблиц, памятников и мемориальных комплексов Ровно в двух временных перспективах сделаны выводы о степени их идеологической деколонизации. Определен уровень внутренней деколонизации меморативного пространства города в контексте наличия в нем мемориальных маркеров-репрезентантов полиэтничного прошлого Ровно.

Ключевые слова: идеологическая деколонизация памяти, внутренняя деколонизация памяти, символическое пространство города, меморативная политика, мемориальные таблицы, коммеморативные практики.

Dolganov P. S. The memorial text of the town of Rivne: the dilemma of ideological decolonization / reideologization.

The article analyzes the memorial space of the town of Rivne, which mainly includes memorial plaques, monuments and memorial complexes. Due to the long totalitarian period of history of the city, the process of ideological and internal decolonization of its symbolic space during the period of the independence of Ukrainian State are characterised. It is ascertained that nowadays these processes are not completed as the system of memorial complexes and monuments. As for the memorial plaques, they are hardly touched by the process of internal memory decolonization. Available in memorial text of Rivne objects-representatives of the competing visions of the past that have Soviet, Jewish, Polish and Czech characters are defined. The representation in memorial text of the town the history of ethnic minorities is treated as

potentially feasible way for providing symbolic expressions of interethnic communication, which is required for training a sufficient level of ethnic tolerance. Its absence allows to interpret the poly-cultural component of memorial text of Rivne as "disjointed space" (using S. Flasti's categorical apparatus). The article also identified the places of symbolic dissonance in which the semantic meaning of objects placed near has a mutually exclusive character, which creates a significant cacophony. The necessity to overcome such a cacophony is postulated as one of the tasks of the municipal authorities of the city in the policy of memorialisation of the past.

Key words: ideological decolonization of memory, internal decolonization of memory, symbolic space of town, policy of memory, memorial plaques, commemorative practices.

Актуалізація проблеми конструювання української політичної нації після подій Євромайдану спонукає до пошуку шляхів формування толерантного простору міжетнічної комунікації в Україні. У сучасному урбанному світі ключову роль у виробленні етнічної толерантності безперечно відіграє місто. За словами З. Баумана, „місто сприяє розвитку міксофільії так само, як і міксофобії...” [3 с. 49]. Аби місто виступало простором, який виховує толерантність у міжетнічних взаєминах, воно повинно забезпечувати безперервну неконфліктну комунікацію між представниками різних національностей, що за сучасних моноетнічних реалій більшості міст, особливо західноукраїнського регіону, не є можливим. Однак більшість українських міст здатні забезпечувати якщо не реальний, то принаймні символічний вираз міжетнічної комунікації, відображаючи у своєму меморіальному просторі репрезентацію минулого не лише титульної нації, але й етнічних меншин. Така фрагментованість та гетерогенність символічного простору міст, який репрезентує всю поліваріантність та мозаїчність минулого, сьогодні є однією з магістральних ідей нової парадигми меморіалізаційної політики країн Західної Європи. Тому, принаймні у цьому контексті, моноетнічність артикульованого регіональними елітами як європейського невеликого волинського міста Рівне не є перешкодою для створення необхідних умов виховання у його мешканців достатнього рівня етнічної толерантності. Враховуючи багате полікультурне минуле міста, припускаємо, воно є одним із найпотужніших ресурсів, який у випадку адекватного відображення на рівні меморіального простору здатен забезпечити належний рівень безперервної міжетнічної комунікації у символічному виразі. Це тим більше актуально, що така парадигма формування меморіального тексту міста здатна забезпечити повноцінну ідеологічну та внутрішню деколонізацію його пам'яті про минуле (звільнення від амнезії тоталітарного періоду та репрезентація конкурентних моделей минулого будь-яких непанівних груп) [18, с. 74–75].

Формування символічного простору міст є новим напрямом в українській науці. Воно вивчається в рамках соціологічних (урбаністика) та політичних (у контексті меморативної політики) наукових студій. Ця царина досліджень може бути віднесена як до сфери етнополітології, так і етносоціології. Станом на сьогодні маємо лише поодинокі публікації у згаданій царині, що свідчить про недостатній фокус уваги науковців до цієї досить актуальної проблематики. Серед урбаністичних студій у цьому напрямі констатуємо, що чи не найбільша увага вітчизняних і зарубіжних науковців сфокусована на вивченні символічного простору Львова. Дослідження останнього знайшло свій вираз у діяльності

львівської філії віденського Центру міської історії, який щорічно пропонує вченим низку грантових програм, чимало з яких присвячено вивченню особливостей конструювання символічного простору Львова та інших українських міст. Проблематиці символічного управління містом Львів присвячена низка статей вітчизняних і зарубіжних вчених: В. Середи, Г. Осолінського-Ліебе, Т. С. Амара [1; 2; 17; 18]. Варто відзначити і наявність доволі цікавого аналітичного дослідження нинішнього стану символічного простору м. Донецьк у статті Н. Обухової [12]. Цінні концептуальні зауваги щодо розвитку меморіального простору України у цілому постульовані у статті І. Симоненка [19]. Короткий методологічний аналіз особливостей вивчення символічного простору міст вміщений у статті В. Наконечного [8].

Досліджуючи обране предметне поле, вважаємо за необхідне проаналізувати змістове навантаження меморіальних дощок та пам'ятників, наявних у місті, які є одними з найважливіших репрезентантів його минулого. Здійснюваний аналіз перш за все супроводжуватиметься контент-аналізом тих місць пам'яті, які містять у собі меморативну складову, що дасть можливість визначити кількісне й відсоткове співвідношення між об'єктами-репрезентантами конкуруючих моделей минулого, артикульованими як в рамках кожного з визначених блоків символічних об'єктів міста, так і його меморативного тексту в цілому.

Масивний блок символічного простору Рівного репрезентують його меморіальні таблиці. Якщо останні потрапляють у фокус уваги перехожих, вони мають більш інформативний характер, оскільки орієнтовані на змістовніший діалог з усіма зацікавленими, надаючи їм коротку інформацію щодо того, на честь кого чи чого вони встановлені. Їхня тематична палітра є тим більше цікавою, що донедавна символічне маркування простору у цій сфері не регламентувалося міською владою і носило стихійний характер, а, отже, відображало всі можливі ініціативи громади Рівного. Лише у 2012 р., у зв'язку з символічним захараченням міста низкою меморіальних знаків, що не має важливого значення, міськвиконком прийняв „Положення про порядок встановлення пам'ятних знаків, меморіальних, анотаційних дощок на території міста Рівного” [16]. Тому тільки з 2012 р. міськвиконком зобов'язав усіх бажаючих встановити меморіальну дошку отримувати спеціальний дозвіл. До цього рішення ми мали справу з повною свободою волі громади Рівного.

Згрупуємо наявні в Рівному меморіальні дошки у кілька матричних класифікаторів, що дасть можливість глибше проаналізувати варіативність їхнього семантичного значення. Здійснюючи аналіз, ми опиралися на дані, вміщені у тематичному довіднику рівненського краєзнавця І. Пашука [15].

Таблиця 1

Класифікація меморіальних дощок Рівного за критерієм меморативної політики

Пов'язані з історією міста			Позбавлені зв'язку з історією міста	
Радянського характеру	Національного характеру	Символізують поліетнічне минуле міста	Національного характеру	Соціального характеру
19	30	3	7	2
52			9	
61				

Таблиця 2

Класифікація меморіальних дощок радянського семантичного звучання

Мілітарного характеру (присвячені воєначальникам, солдатам та іншим учасникам воєнних дій)	Робітничим страйкам	Космонавтам
17	1	1
19		

Таблиця 3

Класифікація меморіальних дощок національного характеру

Мілітарного характеру (присвячені воєначальникам, солдатам та іншим учасникам воєнних дій)	Присвячені діячам культури, науки, мистецтва, освіти, медицини	Присвячені політичним та державним діячам, громадським активістам
8	23	6
37		

Отримані результати, відображені у таблиці 1, засвідчують знакову особливість у контексті кількісного співвідношення знакових репрезентантів регіонального і загальнодержавного значення. На рівні системи меморіальних таблиць ми спостерігаємо значну регіональну домінанту: більшість з них присвячені історичним діячам та подіям, що пов'язані з історією Рівного (див. табл. 1). Такий стан речей, припускаємо, можна пояснити стихійним характером формування цієї сфери символічного простору Рівного, який довгий час залишався без цілеспрямованої опіки муніципальних органів влади. Тому цілком природно, що відсутність формально-юридичної інституціоналізації поведінки суб'єктів конструювання меморіальної архітектури міста обумовила фокусування ними головної уваги майже виключно на значущих для нього постатях і подіях. Але фіксація останніх у меморіальних таблицях не складає особливої системи, яка є конкуруючою домінантній національній візії минулого, оскільки лише доповнює її репрезентантами регіонального значення (30 із 52 меморіальних таблиць регіонального значення мають національну спрямованість).

Аналіз ідеологічного змісту меморіальних таблиць засвідчує двократну чисельну перевагу тих із них, що мають національний характер, над репрезентантами радянської візії минулого (37 проти 19). Це дає підстави висновувати про наявність на рівні меморіальних таблиць домінантної системи репрезентантів національного мета-нарративу, на фоні якої радянська функціонує як конкуруюча альтернативна версія минулого. Символічна просторова візуалізація такої конкуренції має місце в самому серці міста неподалік від Театральної площі: на будинку поблизу театру (по вул. Соборній) розміщено меморіальну дошку, присвячену пам'яті страчених НКВС бійців УПА, а через кілька десятків метрів по діагоналі на іншому боці вулиці розміщена схожа меморіальна дошка радянських часів, присвячена пам'яті радянських партизанів, страчених нацистським окупаційним режимом. Вже відверто конкуруючу радянській версію про події Другої світової війни на території Рівного демонструє історія з меморіальною дошкою, розміщеною на місці розташування будівлі НКВС

(вул. Соборна, 16). Її радянська попередниця постулювала так: „Місце страти німецькими фашистами радянських громадян”. Але процеси ідеологічної деколонізації символічного простору міста призвели до заміни цієї таблиці на іншу з надписом „Тут за стінами Рівненської в’язниці у 40–50-х рр. більшовицьким та нацистським режимами було ув’язнено та замордовано тисячі українських патріотів”. Відверто цинічна політика муніципальної влади призвела до того, що сьогодні ця дошка розміщена на будівлі багатофункціонального розважального закладу, побудованого на місці колишнього НКВС [10]. Какофонія такої символічної композиції вражає.

Загалом національну систему символів на рівні меморіальних таблиць присвячено переважно діячам культури, науки та освіти (23 із 37), тоді як радянська позначена абсолютним домінуванням мілітарної компоненти (17 із 19 таблиць присвячені воєначальникам, солдатам та іншим учасникам воєнних дій).

Мабуть, найбільшим колоритом серед радянських меморіальних таблиць вирізняється встановлена на залізничному вокзалі у 1977 р. дошка, присвячена робітничому страйку у Рівному 1905 р. (під час подій Першої російської революції). У цьому випадку меморіальна дошка є функціональною в контексті просторово-історичного континууму, чого не можна висновувати про розміщення більшості інших. Переважаюча їх кількість залишається частиною символічного простору міста ще з радянських часів. Серед нових меморіальних дощок, встановлених у період незалежності, варто відзначити ту, яка увіковічне пам’ять про генерал-майора Л. Червонія (керівника армії, що брала участь у визволенні Рівного від нацистського окупаційного режиму). Специфіка її розміщення (дошку встановлено на будівлі Рівненського інституту слов’янознавства) та щорічна комеморативна артикуляція у День Перемоги 9 травня дають підстави висновувати про бажання занепадаючого вишу використати меморативну політику в рекламних цілях напередодні вступної кампанії. Подібну тактику використав і Рівненський кооперативний економіко-гуманітарний коледж, який шляхом розміщення меморіальної дошки здійснив прижиттєву глорифікацію постаті першого Президента незалежної України Л. Кравчука, що свого часу навчався в його стінах.

Меморіальні таблиці досить часто мають пояснювальну функцію, інформуючи перехожих щодо того, ким був той чи інший видатний діяч, на честь якого названо вулицю. Це стосується меморіальних дощок на честь Т. Шевченка, В. Чорновола, Носаля, В. Кіквідзе, С. Бандери, Р. Шухевича, І. Павлюченка, С. Петлюри, Т. Бульби-Боровця тощо.

За роки незалежності у місті стала чітко простежуватися тенденція і до посмертного увіковічення імен національних політиків регіонального значення. Зокрема, посмертно меморіальні таблиці було встановлено В. Червонію (відомий рівненський політик-націоналіст) та О. Петриковій (місцева активістка Народного руху України).

Серед меморіальних таблиць національної спрямованості досить контроверсійним характером позначена дошка на честь газети „Волинь”. Це один із тих випадків символізації історії міста, який поєднує в собі багатоліку сутність націоналізму: з одного боку, означена газета виконувала функцію національно-патріотичного виховання населення, а з іншого – була інструментом антисемітської пропаганди в руках німецьких окупаційних органів влади [5]. Розміщена на Театральній площі меморіальна таблиця у поєднанні з відсутністю будь-яких інших вербальних маркерів про Голокост на вулицях

Рівного (за поодинокими винятками, як-то меморіал в урочищі Сосонки) засвідчує його амнезію трагедії єврейської громади міста в умовах Другої світової війни.

Варто відзначити, що серед усіх меморіальних таблиць лише три присвячено етнічним меншинам, які мешкали в Рівному. Це стосується таких меморіальних дощок, як „Євангельсько-Лютеранська Церква” (німці), „Пам’яті 1864 в’язнів, серед них багатьох поляків, розстріляних гестапо у Рівному” і „Пам’яті офіцерів Війська Польського, духовенства, поліцейських та решті в’язнів з Волині, закатованих НКВД весною 1940 р. у Катині, Медному, Харкові”. Першу з них розміщено на будівлі, яка свого часу належала Євангельсько-Лютеранській Церкві, а дві наступні – на подвір’ї римокатолицького храму, де сформовано Меморіальний комплекс подіям волинської історії (такий собі острівець польської історії у м. Рівне) [15]. На фоні домінування радянських і національних артикуляторів минулого означені його репрезентанти виглядають поодинокими маркерами, що протистоять історичній амнезії міста на полікультурність, таким собі несвідомим сновидінням, що намагається порушити довершену есенціалістську конструкцію символічного виразу національної свідомості. Тому можемо висновувати про те, що стихійний характер формування меморіального тексту міста на рівні меморіальних таблиць не призвів до правдивішого відображення його поліетнічного характеру у минулому. Моноетнічність Рівного за реалій сьогодення і швидкість процесів „забування” у ході реалізації радянського та націотворчого проєктів справили значний вплив на колективну пам’ять його мешканців, які сьогодні не демонструють рефлексивної взаємодії із символічним простором шляхом внесення поліетнічної складової до монотонної системи репрезентантів минулого (навіть вищезгадані поодинокі меморіальні дошки було встановлено зусиллями дипломатичних представництв Німеччини та Польщі, а не міської громади). На користь цієї думки свідчить той факт, що міська громада до сьогодні не спромоглася позначити хоча б якимись вербальними маркерами поодинокі старовинні будівлі Рівного, які пов’язані з його іноетнічним минулим. Це, зокрема, чи не найбільше стосується колишньої синагоги, розміщеної у центральній частині міста на розі вулиць Шкільної та Замкової. Побудоване наприкінці XIX ст., сьогодні це ідеальне приміщення для музею єврейської культури Рівного у функціональному контексті виконує роль спортивної зали. Найцікавішим є те, що міська громада не спромоглася хоча б якось вербально означити цю будівлю у вигляді меморіальної таблиці, і вона залишається однією з багатьох безмовних пам’яток минулого.

Чи не єдиний маркер польського минулого міста на рівні меморіальних таблиць, що є місцевою ініціативою, розміщено на будинку нинішнього Палацу культури у парку ім. Шевченка. Однак його вербальний вираз вражає своєю інтолерантністю і навіть ворожістю до польської історії Рівного. Надпис на цій меморіальній дошці постулює таке: „У цьому будинку 22–26 травня 1939 р. відбулася розправа польського окупаційного режиму відома як „Процес 22-х” над кращими синами й дочками українського народу. Це діячі ОУН”. Таке таврування польського минулого міста як нетривкого окупаційного періоду є свідомим викривленням історії в кращих традиціях національної самовіктимізації. Отже, навіть епізодичні згадування поліетнічного характеру Рівного ангажуються домінуючою парадигмою національної історії, що схильна розглядати його як нетривкий і шкідливий для нації період.

Поодиноким проявом внутрішньої деколонізації символічного простору міста на рівні меморіальних таблиць є дошка соціально-релігійного контексту „Пам'яті ненародженим дітям”, спрямована проти абортів, яку встановлено на подвір'ї римо-католицького храму. Вона колоритно вирізняється серед усіх інших своїм оригінальним художнім виконанням, яке створює її особливий символізм: на барельєфі Мати Божо тримає тіло мертвого малюка, дещо нижче розміщено імітований образ урни без землі. Ця разюча композиція супроводжується не менш приголомшливим надписом: „Вони не мають могили”.

Соціальну функцію також могли б виконувати більшість меморіальних таблиць, встановлених на честь загиблих в Афганістані воїнів-інтернаціоналістів. Однак можливість символічної антивоєнної маніфестації шляхом констатації безглузлого характеру афганської військової кампанії втрачається через зміст тексту цих вербальних маркерів міста, які, інформуючи про посмертні радянські військові нагороди героїв, тим самим перетворюються у політизовані артикулятори мілітарної потуги СРСР. Це, зокрема, стосується меморіальних таблиць на честь С. Баженова (надпис гласить: загинув у Афганістані, нагороджений орденом „Червона Зірка” посмертно), М. Веремчука (загинув у Афганістані, нагороджений орденом „Леніна” посмертно), О. Завранчука (загинув у Афганістані, нагороджений орденом „Червона Зірка” посмертно) [15]. Таке однотипне вербальне наповнення цих меморіальних таблиць свідчить про відображення в них радянської методології героїзації минулого.

Підсумовуючи аналіз системи меморіальних таблиць, висновуємо про значну схожість парадигми її конструювання із символічним простором на рівні адресних урбанонімів: переважаюча домінанта національних та радянських знакових репрезентантів минулого, поодинокий характер фіксації його поліетнічної складової, доповнюючий до топонімічних вербальних маркерів простору характер, що стосується тих дощок, які коротко інформують про людину чи подію, на честь яких названо вулицю. Єдиним наслідком стихійного характеру формування цієї складової символічного простору Рівного стало домінування знакової системи артикуляторів місцевого значення над загальнодержавними, які, однак, не складають їм конкуренцію, доповнюючи національну парадигму домінуючого мета-нарративу на нижчому ієрархічному рівні регіональних репрезентантів великого націоналізаційного проекту „Україна”.

Переходячи до наступної системи наймасивніших репрезентантів символічного простору міста – його пам'ятників та меморіальних комплексів, – застосуємо аналогічну методику їхньої тематичної класифікації. При цьому оминаємо типологізацію пам'ятників радянського характеру, оскільки всі вони мають героїчно-мілітарне звучання і присвячені у переважній більшості подіям Другої світової та, лише частково, громадянської війн.

Таблиця 4

Пам'ятники і меморіальні комплекси Рівного

Пов'язані з історією міста				Позбавлені зв'язку з історією міста		
Радянського характеру	Національного характеру	Символізують поліетнічне минуле міста	Іншого характеру	Національного характеру	Радянського характеру	Соціального характеру
21	8	3	2	8	3	1
34				12		
46						

**Класифікація пам'ятників, які забезпечують інтерналізацію
національної візії історії**

Мілітарного характеру	Присвячені діячам культури, науки, мистецтва, освіти, медицини	Присвячені політичним та державним діячам	Жертвам депортації та голодомору	На честь стародавнього українського роду Рівненщини
7	5	1	2	1
16				

Одразу привертає до себе увагу значна чисельна перевага пам'ятників, що пов'язані з історією міста над тими, які її не стосуються. Але варто звернути увагу на те, що переважна більшість їх, як і більшість пам'ятників у цілому, має радянський характер та була побудована в місті ще у складі СРСР (21 із 34, які символізують просторово-історичний континуум розвитку міста, та 24 із 46 загалом). У минулому вони не склали жодної конкуренції загальнодержавній парадигмі конструювання меморіального тексту міст, а лише доповнювали символи республіканського значення регіональними (частина яких, до речі, мала першорядне значення і на рівні республіканської глорифікації минулого, як, наприклад, героїзація М. Кузнецова). При цьому процеси ідеологічної деколонізації символічного простору Рівного, що супроводжувалися демонтажем старих пам'ятників та встановленням нових, жодним чином не призвели до зміни кількісної переваги радянських об'єктів над національними (маємо абсолютну чисельну перевагу радянських символів: 24 із 46 усіх пам'ятників та меморіальних комплексів). Це було обумовлено переважанням у системі радянських меморіалів Рівного символів часів Другої світової війни, щодо канонічності яких сьогодні у середовищі національно орієнтованого істеблішменту панує загальний консенсус.

Саме тому серед демонтованих у Рівному виявилися лише кілька пам'ятників. Одним із перших постраждав Ленін, який знаходився на центральному майдані міста. У дусі кращих традицій націоналізаційного переозначення минулого його було замінено пам'ятником українському Кобзареві. Не витримав випробовування політичних трансформацій і пам'ятник партизанському герою Великої Вітчизняної – Д. Медведєву, який було „експортовано” до російського міста Бежиця Брянської області (батьківщина радянського героя) [6]. Не менш цікава історія трапилася із М. Кузнецовим, монумент якому спочатку було перенесено на вулицю Ясну (на місце розташування музею-квартири радянського розвідника) [20]. Але за рішенням міської ради у 2003 р. погруддя було перенесено на окраїну міста і там символічно „похоронене” на меморіалі слави поблизу кладовища на вулиці Дубенській [14]. Під час політичних дискусій навколо чергового „перезїзду” М. Кузнецова представники фракції „Наша Україна” у міській раді пропонували йому ту ж саму долю, що й Д. Медведєву. Однак погруддя Кузнецову врешті залишилося у Рівному, не переїхавши до рідного російського міста розвідника – Свердловська. Таким чином кардинальних змін у вигляді демонтажу зазнали лише ті монументи радянської епохи, які виявилися найбільш суперечливими під оглядом нової концепції політики пам'яті (Медведєв і Кузнецов відзначилися не лише боротьбою з нацистським режимом, але й із націоналістичним підпіллям). Розбудова ж нових монументів національної спрямованості, припускаємо, не змогла перевершити чисельну перевагу

радянських у зв'язку із надто дорогою вартістю меморативної політики у цій сфері та відносно обмеженим фінансовим ресурсом муніципальної влади далеко не найрозвинутішого під економічним оглядом міста.

Знесення старих монументів, за твердженням З. Баумана, часто призводить до появи символічних пустот, які вчений позначає категорією „немісія” [18, с. 79]. Однак у Рівному демонтаж пам'ятника Кузнецову не призвів до формування такої порожнечі, оскільки був замінений іншим – пам'ятником „Загиблим за Україну”. Оскільки парк позаду приміщення міської ради є місцем поховання жертв тоталітаризму різних періодів, то відповідне нововведення у меморіальному просторі Рівного виявилось доречним у контексті просторово-історичного континууму. Оригінальним є і художнє виконання монументу: встановлені на високому постаменті два крила та отвір між ними у формі хреста із вміщеним бутонем розквітаючої троянди сьогодні деякою мірою нагадують модифікований у мініатюрі пам'ятник Незалежності на однойменному майдані у Києві (хоча встановлений він був у 2001 р., тоді як рівненський „Загиблим за Україну” – у 1994 р.). Не зважаючи на свою деперсоніфіковану сутність, цей монумент у віддаленій перспективі все ж нагадує образ Березини з крилами завдяки вміщеному по центру схожому на силует бутону троянди. Такий підхід до персоналізації образу республіки (держави) перегукується із французькою традицією спорудження пам'ятників Маріанні [4, с. 314]. При цьому монумент чудово вписується у ландшафт майдану Магдебурського Права як своєю кольоровою гамою (темно-коричневі тони гармонічно поєднуються із відповідними кольоровими вкрапленнями будинку міської ради на задньому фоні), так і специфікою розміщення (розташування навпроти центрального входу до приміщення міської ради у віддаленій перспективі створює враження нависаючого над пам'ятником тризубу та синьо-жовтого стягу, який постійно майорить над адміністративною будівлею, що чудово довершує уявну композицію образу „Республіки”).

Менш вдалою у контексті художнього виконання виявилася зміна монументу вождю світового пролетаріату. У дусі радянської гігантоманії, розміщений на високому постаменті у центрі просторого майдану Незалежності, пам'ятник українському Кобзареві став стилістичною копією свого попередника. Окрім того, цей пам'ятник повторює „недоліки” більшості своїх аналогів в інших містах України: відображає портрет вже немолодого, величного і одночасно понурого, стомленого життям героя, який несе на своїх плечах ношу всіх тягарів цього світу. Подібна інтерпретація образу Шевченка у сучасній політиці пам'яті лише віктимізує національну ідентичність, додаючи українській історії надто багато мучеництва. Значно живішим та привабливішим був би образ сповненого сил та енергії юного Кобзаря. Яскраво-жовта кольорова гама розміщеного на задньому фоні монументу кінотеатру „Україна” суттєво дисонує із його похмурими тонами, вносячи певну дисгармонію в архітектурний ландшафт центральної частини міста.

Будучи розміщеним на головному майдані Рівного, пам'ятник Шевченку закономірно зазнав контекстуальної баналізації, про яку постулює П. Нора, щоденно виконуючи роль природного ландшафтного маркеру для призначення більшості романтичних побачень та вечірніх зустрічей друзів у Рівному [11, с. 49]. Його затребуваність під оглядом комеморативних практик виникає лише у дні національних свят. У недавніх подіях Євромайдану Кобзар переживав черговий сплеск комеморації: у періоди активізації протестних акцій йому до рук навіть

символічно вручали синьо-жовтий стяг, активізуючи його функціональну роль у контексті сучасних політичних процесів.

Що ж стосується демонтованого пам'ятника Д. Медведєву біля приміщення нинішньої СБУ, то на його місці не було споруджено національного відповідника. Однак, припускаємо, його нетривале перебування (встановлений наприкінці 1980-х рр.) не призвело до перетворення в органічну частину символічного простору, а тому знесення монументу не може вважатися таким, що породило „немісце”. Чи не єдине повноцінне „немісце” у Рівному було породжене меморативною політикою В. Ющенка, спрямованою на канонізацію жертв Голодомору. До сьогодні на перетині вулиць Відінської та С. Бандери знаходиться кам'яна стела із надписом: „На цьому місці буде встановлено пам'ятник жертвам Голодоморів”. При цьому привертає увагу вже типове для меморативної політики країни вживання цього терміну у множині з метою констатації геноцидної сутності не лише історично доведеного факту Голодомору 1932–1933 рр., але й інших двох періодів масового голоду, які мали місце на території України у складі СРСР і в академічних колах не трактуються спланованими радянською владою антиукраїнськими акціями. Відсутність коштів та зміна влади у 2012 р. призвели до зволікання із запланованим спорудженням у місті монументу жертвам Голодоморів, що й породило поодинокі в ньому символічну порожнечу.

Безперечно, одним із найрезонансніших монументів, споруджених у Рівному за період незалежної України, є пам'ятник Климу Савуру (Дмитру Клячківському) – одному із лідерів УПА, який, окрім боротьби за незалежність, „прославився” етнічною чисткою поляків на Волині у 1943 році [7]. Під цим оглядом символічний простір Рівного викликає особливий міжнародний резонанс. При цьому пристрасті навколо меморіалу Климу Савуру стосуються не лише українсько-польських відносин. Його встановлено на вулиці Соборній перед будівлею вже згаданого вище розважального центру, на якому розміщено меморіальну таблицю жертвам нацизму та комунізму. Споруджений у 2002 р. до 60-річчя з дня заснування УПА, монумент є головним елементом у ландшафті цього резонансного й неоднозначного місця пам'яті. При цьому символічного дисонансу означеному місцю додає і те, що його значна антиросійська спрямованість доповнюється досить суперечливою назвою вулиці, яка йому передує – вулиця Пушкіна (у минулому символізувала велич російської культурної експансії).

Ще одним новим резонансним монументом вже під оглядом українсько-ізраїльських взаємин є споруджений у центрі міста пам'ятник рівненській княжні Марії Несвицькій, яка здобула для міста самоврядний статус в рамках магдебурзького права. Відмінне художнє виконання монумента, який чудово вписується у модерний ландшафтний ансамбль нового підземного торгового центру Рівного, співпадає із настільки ж невдалим його просторовим розміщенням: пам'ятник представниці старовинного волинського князівського роду, який за сучасних реалій забезпечує тяглість української історії міста, символічно зневажає її пізніший єврейський період, оскільки княжна обернена спиною до вже згаданого приміщення колишньої синагоги. Подібний просторовий конфуз чудово виражає націоналізаційну сутність процесу переозначення символічного простору міста, який в усіх відношеннях змагає до остаточного витіснення будь-яких маркерів, що символізують поліетнічне минуле.

У контексті художнього виконання одним із найбільш вдалих модерних

монументів національного характеру є пам'ятник рівненському письменникові Уласові Самчуку, встановлений на просторій Театральній площі Рівного. Під класифікаційним оглядом він є досить популярним у модерному скульптурному стилі типом пам'ятника, до якого можна приєднатися: розміщений на лаві, занурений у роздуми, але, одночасно, досить привітний та відкритий письменник залишає значний вільний простір, ніби запрошуючи перехожих присісти біля нього. Зручність такого запрошення частково порушується хіба дещо високим розміщенням пам'ятника на постаменті, що спонукає усіх бажаючих сфотографуватися докласти певні зусилля аби втілити свій задум. Елітний ресторан „Мармелад”, що знаходиться на задньому фоні, лише додає пікантності символічному образу корифея літературної творчості, досить часто невіддільної від тривалих дискусій у подібного роду закладах. Не менш гармонічно до цієї скульптурної композиції вписується і будівля головного театру міста, яка супроводжує монумент на його вигляді з профілю.

Ще одним пам'ятником новітньої доби у місті є встановлений поблизу Народного дому на однойменній вулиці бюст Симона Петлюри. Його розташування на фоні розфарбованої у блакитно-жовту символіку із тризубом старенької, зіпсованої часом будівлі є більш ніж символічним, адже пам'ятник вождю національної революції 1917–1920 рр. у такій ландшафтній композиції і без жодних вербальних маркерів здатен промовляти за себе: пофарбувати у національні кольори осколок старенької імперської будівлі – це все, на що спромігся Петлюра у процесі державного будівництва. На користь такого контексту національного символізму діють і відносно скромні у порівнянні з Климом Савуром, Уласом Самчуком та Тарасом Шевченком розміри бюсту.

Процес націоналізаційного переозначення простору призвів і до встановлення на розі вулиць Чорновола та Драгоманова монументу жертвам „...депортації українців Холмщини, Підляшшя, Надсяння, Лемківщини зі своїх етнічних земель”. Незважаючи на значну польську доміанту у минулому Рівного та той факт, що поляки постраждали від тодішніх сталінських депортацій не менше за українців, „егоїзм болю” не дав можливість міській громаді вийти на рівень надетнічного контексту, встановивши пам'ятник, який вшановував би жертв депортацій у цілому. Тому маємо все той же націоналізаційний контекст монументу.

Оригінальним і незвичним як під оглядом символізму, так і художнього виконання серед нових монументальних символів національного значення є „Знак роду Лимич” на вулиці 24 Серпня (стародавнього роду, що мешкає в різних містах України). „Пам'ятний знак складається з трикутної триметрової стели зі стилізованим зображенням вгорі Всевидючого ока та трикутного п'єдесталу, на який піднято каміння. На зворотному боці стели – родовий герб. Дивовижна бетонна споруда ніби зависла над землею і символізує одночасно і Божу волю, і силу духу предковичного єднання” [13]. „Від родини – до роду, від роду – до нації!” – гласить надпис на пам'ятному знакові, акцентуючи увагу на значущості родинних цінностей для українців. Певного ренесансного містицизму цьому знаку додає і той факт, що, з'єднавши його на карті з двома іншими аналогами (у галицькому с. Лікоть і подільському с. Гарячівка), отримаємо рівнобедрений трикутник з вершиною у Рівному.

Поодиноким монументом національного характеру, що був встановлений у Рівному ще в радянську епоху (1953 р.), є пам'ятник Богдану Хмельницькому, розміщений на однойменному бульварі. Навряд чи суб'єкти меморативної політики УРСР тоді задумувалися над тим, що, формуючи його просторовий

образ, наражають себе на небезпеку репресій з боку каральної системи тоталітарної держави. Адже особливістю рівненського пам'ятника Богдану Хмельницькому є його просторова спрямованість у бік Польщі, а не Росії, що робить монумент перш за все символом української визвольної війни та державотворення, а не єднання двох „братніх народів”. Художнє ж виконання монументу вже є типовим для радянської епохи: величний образ могутнього полководця, який стоїть на високому постаменті із піднятою вверх булавою, символізує небувалу величчю харизму військово-політичного лідера.

Але пам'ятник одному з національних героїв, споруджений у радянському Рівному, є радше винятком, оскільки більшість монументів у ті часи були присвячені перемозі над нацизмом. Типово радянською квінтесенцією гігантоманії у цій сфері є Меморіал слави в районі головного автовокзалу міста, який має вигляд величної споруди героям на значному підвищенні із височезним шпилем, спрямованим в небо, до якої веде довжелезна алея. Викладена старенькими вже понівеченими часом та оброслими травою плитами алея, яка сьогодні перетворилася на місце відпочинку та заняття спортом для мешканців міста, символізує занедбаність у місті радянської меморативної політики вшанування героїв перемоги над нацистською Німеччиною. Абсолютно протилежний доглянутий вигляд має інший Меморіал слави Рівного, споруджений на вулиці Дубенській. Він дійсно справляє вигляд місця функціональних дисциплінованих практик комеморації. Саме це місце стало новою домівкою для погруддя героя Великої Вітчизняної війни – М. Кузнецова. Щорічно 9 травня тут відбувається урочиста частина святкування Дня перемоги у місті.

Цікаво, що однойменну назву – Меморіал слави – носить зупинка громадського транспорту поряд, але її контекст є досить неоднозначним, оскільки вона розміщена навпроти іншого, значно скромнішого меморіалу, присвяченого зовсім іншій події – торжеству радянської влади у громадянській війні. На центральній частині меморіалу розміщена зірка та кінні вершники з шаблями, окремо, дещо лівіше, встановлено невеличкий монумент із шаблею та шапкобудуновокою, а справа, при вході – стела із надписом: „Громадянської війни боевые походы мы в наших сердцах бережем навсегда”. Розбудова навколишнього простору призвела до того, що сьогодні цей меморіал героям громадянської війни розміщений на фоні православного храму, і кожної неділі віруючі мешканці мікрорайону, аби потрапити до нього, змушені перетинати символ торжества войовничо атеїстичної влади. Це місце пам'яті могло б стати об'єктом паломництва для нинішніх російських владних еліт, адже його символічна какофонія дивовижним чином у мініатюрі відображає сутність ідеологічної політики Російської Федерації, яка намагається поєднати символи комуністичної епохи із цінностями православної цивілізації.

Серед інших монументальних споруд на честь громадянської війни у Рівному варто відзначити такі: Братська могила воїнів Першої Кінної армії (вул. Дубенська, громадське кладовище), яка брала участь у захопленні Рівного; могила комдива М. М. Богомолова (вул. П. Могили) – брав участь у відвоєванні Рівного більшовицькими військами; могила О. Дундича (парк культури імені Т. Г. Шевченка). При цьому розташування останнього в умовах незалежності зазнало суттєвої ресимволізації: оскільки постать Шевченка було перетворено із відомого національно-культурного діяча у героя-націотворця, а події 1917–1920-х рр. реінтерпретовано як національно-демократичну революцію – ми маємо

приклад просторового втілення конкуренції альтернативних візій історії міста (учасник проросійських більшовицьких загонів, що відвойовували місто у Центральної Ради, ніби складає конкуренцію ініціатору академічної фази націотворчих процесів на теренах України у складі Російської імперії, яка врешті й призвела до виникнення Центральної Ради). Більш яскраво виражена у просторі символічна конкуренція простежується і на громадському кладовищі, що на вулиці Дубенській: окрім Братської могили воїнам Першої Кінної армії тут розміщено і могилу полковника армії УНР В. Гютюника. Саме такі символічні втілення суперечностей у просторі і надають репрезентації історичного процесу більш правдивого характеру, відображають його в усій фрагментарності та поліваріантності.

Більшість же монументальних символів радянської епохи у Рівному присвячені подіям Другої світової війни. До таких, зокрема, належать: братська могила радянських воїнів (вул. Київська, кладовище „Грабник”), братська могила радянських партизан (кладовище „Грабник”), братська могила радянських воїнів (поблизу вул. Київська, 71), братська могила радянських воїнів, партизан та Героя Радянського Союзу Г. М. Шевченка (парк ім. Т. Г. Шевченка), пам’ятний знак на місці бою радянських танкістів П. І. Абрамова та О. О. Голікова з фашистськими загарбниками (поблизу вул. Островського, 36), пам’ятник жертвам фашизму (вул. Біла), пам’ятний знак на місці бою артилеристів під командуванням лейтенанта П. Г. Гончарова (на розі вулиць Соборної та Млинівської), пам’ятник жертвам фашизму (поблизу вул. Соборної, 366), стела Героїв Радянського Союзу (Театральна площа), пам’ятник радянським воїнам, партизанам і підпільникам (Площа перемоги), пам’ятник Гулі Корольовій (на розі вулиць Чорновола та Котляревського) тощо.

Завершуючи характеристику радянських монументальних символів, сфокусуємо увагу на ще кількох осколках попередньої епохи, які хоча й не є складовою меморативної політики, але, будучи частиною міського ландшафту, входять до його ідеологічного тексту. Рухаючись із центру міста в бік мікрорайону „Ювілейний”, на мосту через р. Устя можна помітити металеві колони, що є спадщиною радянського ландшафтного дизайну Рівного. Якщо зупинити на них свій прискіпливий погляд, помічасмо візерунки, оздоблені у вигляді серпа та молота із правого боку та радянських зірок із лівого. Це наочний приклад непослідовності здійснюваного процесу дерадянзації міського ландшафту. Цілком ймовірно, що це радянське оздоблення декоративних металевих конструкцій мосту залишається частиною ландшафту центру міста через свої малі розміри, а, отже, – непомітність. Рухаючись у бік центру із мікрорайону „Ювілейний”? зустрічаємо ще один символ міліарної потуги СРСР – встановлений на постаменті танк, який ніби стоїть на сторожі міста. Він, однак, дисонує із яскравою жовто-коричневою кольоровою гамою будівлі на задньому фоні, що вносить певну дисгармонію до міського ландшафту вже при в’їзді у центральну частину Рівного. Ці епізодичні острівці комуністичного Рівного увінчує барельєф, який мешканці міста кожного дня можуть спостерігати на будівлі поштамту, перебуваючи на зупинці біля центрального універмагу. Виконаний у яскравій різнобарвній гаммі барельєф на честь відзначення 700-літнього ювілею міста у нижній частині інформує про час його заснування (1283 р.) та рік нанесення самого візерунку (1983 р.), а зверху оздоблений великим серпом та молотом. Ці острівці комунізму ще раз засвідчують значну тяглість та інерцію минулого на рівні символічного простору міста.

Як і у випадку з системами адресних урбанонімів та меморіальних таблиць, монументальний простір Рівного лише епізодично репрезентує пам'ять про поліетнічне минуле. Лише три монументальні споруди міста присвячено його етнічному меншинам: Меморіальний комплекс в урочищі Сосонки (місце масового вбивства євреїв, на шляху до якого навіть відсутні вказівні дорожні знаки), Могили воїнів польських легіонерів (північна частина громадського кладовища на вул. Дубенській) та Пам'ятний знак волинським чехам, які загинули у роки Другої світової війни. Розташування останнього на фоні диско-бару „Стадіо-паб” вносить певну дисгармонію в ландшафтну організацію простору. Якихось інших контекстів внутрішньої деколонізації пам'яті на рівні монументальних знаків у Рівному не простежується.

Отже, маємо всі підстави констатувати, що монументальна складова символічного простору Рівного, як і його система меморіальних таблиць, характеризується надмірною ідеологізованістю і свідчить про незавершеність процесу ідеологічної деколонізації пам'яті. Особливістю цієї сфери є й значна чисельна перевага радянських символів-репрезентантів минулого над їхніми відповідниками націоналізаційної спрямованості.

Складне поєднання суперечливих і взаємовиключних символів Рівного, подекуди ландшафтний дисонанс і какофонія є невід'ємними рисами організації символічного простору міста. Можливими шляхами вдосконалення його організації у контексті європейзації є: усунення ландшафтних дисонансів в організації простору; переозначення просторових маркерів минулого у контексті його внутрішньої деколонізації шляхом повернення пам'яті про поліетнічну історію Рівного (часткове переозначення назв вулиць, встановлення нових монументів, створення музеїв єврейської та польської культур Рівного, усунення тих просторових суперечностей, що у функціональному контексті виконують роль відвертої зневаги до поліетнічного минулого); відмова від гігантоманії у подальшому монументальному творенні; часткова деполітизація надміру ідеологізованого символічного простору через звернення більшої уваги на регіональні меморативні ресурси міста; недопущення знесення нині існуючих символів радянської доби, що є невід'ємною частиною історії Рівного і має право бути презентованою у його символічному просторі. Коригування політики муніципальної влади Рівного у такому напрямі призведе до надання символічному простору Рівного європейськості, гармонійної єдності у різноманітті, що є невід'ємним аспектом формування позитивного психологічного мікроклімату для мешканців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Амар Т. С. What you Get is What you See / Тарік Сиріл Амар // Страсті за Бандерою: статті та есеї. – К. : Грані-Т, 2010. – С. 9–16.
2. Амар Т. С. Інакша, але подібна, чи подібна, але інакша? Публічна пам'ять про Другу світову війну у пострадянському Львові [Електронний ресурс] / Тарік Сиріл Амар. – Режим доступу : <http://historians.in.ua/index.php/istoriya-i-pamyat-vzhzki-pitannya/183-taryk-syryl-amar-inaksha-ale-podibna-chy-podibna-ale-inaksha-publichna-pamyat-pro-druhu-svitovu-viynu-u-postradyanskomu-lvovi>
3. Бауман З. Город страхов, город надежд / З. Бауман // Логос. – 2008. – № 3 (66). – С. 24–53.

4. Гобсбаум Е. Масове традиції творення: Європа 1870–1914 рр. / Е. Гобсбаум // *Винайдення традиції* / За ред. Е. Гобсбаума та Т. Рейнджера ; пер. з англ. М. Климчука. – 2-ге вид. – К. : Ніка-Центр, 2010. – С. 303–352.
5. Гон М. Деперсоніфікація жертв: образ євреїв на шпальтах газети „Волинь” (1941–1943 рр.) / М. Гон // *Наукові записки. Збірник. Серія “Політологія і етнологія”*. – К. : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2006. – Вип. 31. – С. 113–121.
6. Демедюк Н. Рівненський пам’ятник Медведєву „прописаний” у Брянську [Електронний ресурс] / Н. Демедюк // ERVEUA. – Режим доступу : http://erve.ua/focus/interview/r_vnenskiy_memory_yatnik_medv_d_vu_propisaniy_in_bryansku/
7. Кулаковскі Т. Гжегож Мотика: Наші не завжди добрі [Електронний ресурс] / Т. Кулаковскі, П. Пеньонжек // ZAHID.NET. – Режим доступу : http://zaxid.net/home/showSingleNews.do?zheozh_motika_nashi_ne_zavzhdidobri&objectId=1236409
8. Наконечний В. Символічний простір міста: психологічна та соціокультурна інтерпретація [Електронний ресурс] / В. Наконечний // *Держава та суспільство*. – Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/putp/2012-2/doc/5/04.pdf>.
9. Ничипорук І. У Рівному на меморіальні дошки потрібні будуть дозволи [Електронний ресурс] / І. Ничипорук // Рівненський інформаційний портал „ОГО”. – 2012, 19 квітня. – Режим доступу : <http://www.ogo.ua/articles/view/2012-04-19/33030.html>
10. Ні розвагам у катівні! У Рівному пікетували кафе та більярдну у приміщенні колишньої в’язниці НКВС [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.0362.ua/article/399307>
11. Нора П. Проблематика мест памяти / П. Нора // *Франция-память* / П. Нора, М. Озуф, Ж. де Пюїмеж, М. Винок. – СПб. : Изд-во С.-Петербур. ун-та, 1999. – С. 17–50.
12. Обухова Н. О. Структура символічного простору в образі великого міста (на прикладі м. Донецьк) / Н. О. Обухова // *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія „Соціологія”*. – 2010. – Вип. 1–2. – С. 84–87.
13. Пам’ятний знак роду Лимич [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.yunilib.rv.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1206:--&catid=46:2014-01-02-13-10-12&Itemid=248
14. Пам’ятники Рівного: від УПА до княгині [Електронний ресурс] // *Все. Сайт чесних новин*. – Режим доступу : <http://vse.rv.ua/istoriya/1389091124-pamyatniki-rivnogo-vid-upa-do-knyagini.html>
15. Пашук І. Меморіальні дошки у Рівному / І. Пашук. – Рівне : ВАТ „Рівненська друкарня”, 2008. – 76 с.
16. „Положення про порядок встановлення пам’ятних знаків, меморіальних, анотаційних дощок на території міста Рівного” від 13.03.2012 р. управління культури і туризму виконавчого комітету Рівненської міської ради [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cultura-city.rv.ua/index.php/heritage-protection/porjadok-vstanovlennja-pamjatnih-znakv.html>
17. Россолінскі-Ліебе Г. Історія міста Львова в його політичних пам’ятниках [Електронний ресурс] / Гжегож Россолінскі-Ліебе // *Серія он-лайн публікацій*

Центру міської історії Центрально-Східної Європи. – Серія номер: 6. – Львів, жовтень 2009. – Режим доступу : <http://www.academia.edu/530732/>

18. Середа В. В. Місто як lieu de mémoire: спільна чи поділена пам'ять? Приклад Львова / В. В. Середа // Вісник Львівського університету. Серія „Соціологія”. – 2008. – Вип. 2. – С. 73–99.
19. Симоненко І. М. Меморіальний простір України: кризовий стан та шляхи оздоровлення / І. М. Симоненко // Стратегічні пріоритети. – 2009. – № 4 (13). – С. 53–63.
20. Федас С. Пристрасті навколо пам'ятників тривають [Електронний ресурс] / С. Федас // Рівне вечірнє. – 2003. – № 31. – Режим доступу : <http://www.rivnepost.rv.ua/showarticle.php?art=004204>.

УДК 323.3

Івчик Н. С.

СЛОГАНИ Й НАСТІННІ НАПИСИ У МЕХАНІЗМІ ФУНКЦІОНУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ПАМ'ЯТІ ГРУПИ (НА ПРИКЛАДІ М. РІВНЕ)

У статті розкрито роль комунікативної пам'яті в формуванні пам'яті колективної. Враховуючи те, що перша постає в результаті повсякденного «спілкування» членів соціальної групи, автор стверджує, що в формуванні комунікативної пам'яті активну участь беруть окремі громадяни.

Настінні написи й слогани, які формують символічний простір міста, оцінено як новітню форму політичної участі, один із видів особистісної комунікації їх авторів з іншими громадянами / соціальними групами. В цьому процесі відбувається відбір тих суджень, які потенційно мають шанс стати компонентами колективної пам'яті. Їх включення в останню здійснюється завдяки дієвості механізму пам'яті комунікативної.

Ці теоретичні гіпотези проаналізовано на прикладі символічного простору міста Рівне.

Ключові слова: комунікативна пам'ять, колективна пам'ять, слогани, настінні написи, комунікація.

Івчик Н. С. Слоганы и настенные надписи в механизме функционирования коммуникативной памяти группы (на примере г. Ровно).

В статье раскрыта роль коммуникативной памяти в формировании памяти коллективной. Учитывая то, что первая возникает в результате ежедневного «общения» членов социальной группы, автор утверждает, что в формировании коллективной памяти активное участие принимают отдельные граждане.

Настенные надписи и слоганы, которые формируют символическое пространство города, трактуются современной формой политического участия, одним из видов личностной коммуникации их авторов с другими гражданами / социальными группами. В этом процессе происходит отбор тех мнений, которые потенциально имеют шанс стать составляющими коллективной памяти. Их включение в неё происходит благодаря действенности механизма памяти коммуникативной.

Наукове видання

ПАНОРАМА ПОЛІТОЛОГІЧНИХ СТУДІЙ

Науковий вісник РДГУ

Випуск 12

Підписано до друку 30.05.2014 р.
Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 25,3. Замовлення №159/1. Наклад 300

Віддруковано засобами різнографічного друку
ПП Самборський І.О.
33028, м. Рівне, вул. Княгині Ольги, 8

П–16 Панорама політологічних студій : науковий вісник
Рівненського державного гуманітарного університету. – Рівне :
РДГУ, 2014. – Вип. 12. – 308 с.

УДК 32
ББК 66.0